

ἔθνος ἢ ἀπόλυτος τῶν Γραικορωμαίων δεσποτῶν ἐξουσία, ἢ ὄχι ἐλαφροτέρῃ καταδυναστεία καὶ πλεονεξία τῶν ὑπαλλήλων τιτλοφόρων ἀρχόντων, καὶ ἱερωμένων καὶ λαϊκῶν, καὶ ἡ ἀκόλουθος αὐτῆς ἀμέλεια τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους». Ἀξιόλογα παρρηγέλιμα παραινέει ἐνθαδε ὁ Κοραῆς περὶ μορφώσεως χρηστῶν ἱερέων πρὸς ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν τοῦ λαοῦ παιδευσιν, ἀποκηρύττων τὰ μοναχικὰ τάγματα ὡς ἀνωφελεῖ καὶ εἰς τὸ ἔθνος βλάβερὰ. «Σωτηριωδέστερον καὶ εἰς τοὺς μοναχοὺς καὶ εἰς ἡμᾶς ἔθνος ἦθελ' εἶσθαι νὰ κατασταθῶσι ἀντὶ μ ο ν α χ ῶ ν κοινωνικοί, νὰ συζῶσι, νὰ συνεργάζωνται καὶ νὰ συναπολαύωσι μὲ τοὺς λοιποὺς τῶν ἀδελφῶν τῆς κοινῆς ἐργασίας τοὺς καρπούς· εἰς τὴν ἑλληνικὴν νεοκατὰστατον πολιτείαν, ἔχουσαν χρεῖαν ἀπὸ ἐργάτας γεωργούς, ἐργάτας τεχνῶν, ἐργάτας ἐπιστήμης καὶ παιδείας τοῦ ἔθνους, δὲν συγχωρεῖται πλέον νὰ τρέφη ἀργούς· καὶ ἔχουσαν ἱερεῖς πολίτας, προσευχομένους καθημέραν ὑπὲρ αὐτῆς εἰς τὰς ἐκκλησίας, ἦθελ' εἶσθαι καὶ περιττὸν καὶ γελοῖον νὰ πληρόνη προσευχὰς ἐγκλειστων καὶ τῆς πολιτείας ἀλλοτρίων μοναχῶν». Ἡ πολιτεία, κατὰ τὸν Κοραῆν, πρέπει νὰ ἀφῆ ἐλευθέρους τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ μονάζωσιν, οὐδὲ δικαιοῦται νὰ κλείσῃ τὰ μοναστήρια· «λεπτὸν ὅμως δὲν πρέπει νὰ δαπανᾷ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀχρήστων εἰς τὸ κοινόν». Ὅσον δὲ μισομόναχος τοσοῦτον φιλόθησκος εἶναι ὁ Κοραῆς. «Ἀπὸ τὴν πάτριόν μου θρησκείαν δὲν ἐξέκλινα ποτέ· ἀλλ' ὁ φόβος τῶν δεινῶν μ' ἐκίνησε καὶ τὰ μοναχικὰ πολυπληθῆ καὶ πολυώνυμα τῶν Δυτικῶν τάγματα νὰ κατηγορήσω καὶ τοὺς ἡμετέρους μοναχοὺς νὰ δείξω ὅτι, καθὼς συνήργησαν εἰς τὴν πτώσιν τῆς ποτέ μας ἐλευθερίας, οὕτω δύνανται καὶ πάλιν νὰ βλάψωσι τὴν ἀνάκτησιν αὐτῆς, ἂν ἐπιμένωσι νὰ πληθύνωνται, ὡς πρότερον»· ἐπιλέγει δὲ ὅτι «εἰς τοὺς Ἰησοῦίτας πρέπει νὰ κλεισθῶσιν οἱ λιμένες τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἀποκλείονται εἰς τοὺς πειρατάς».

Ἐλθῶμεν νῦν καὶ εἰς τοὺς περιβοήτους τοῦ Πτωχοπροδρόμου στίχους πρὸς τὸν «βασιλέα βασιλέων καὶ ἀνάκτων ἀνακτα» Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν. Ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ, ἐκ στίχων 396, ὁ Θεόδωρος παρακαλεῖ τὸν βασιλέα νὰ ανοίξῃ θύραν ἐλέους καὶ παράσχη αὐτῇ χεῖρα, ἀνάγουσαν τὸν δυστυχεῖ στυχοργὸν ἐκ λάκκου καὶ βόθρου πενίας, ἀπαλλάττουσαν δὲ αὐτὸν ἀπὸ τῶν διωγμῶν ἀπηγεστάτων δανειστῶν. Τὸ δεύτερον βιβλίον, ἐκ στίχων 655, περιέχει φοβερὰν κατηγορίαν κατὰ τῶν μοναχῶν καὶ ἡγουμένων. Τὸ προσίμιον καὶ ὁ ἐπίλογος τῶν λαμβικῶν τούτων ποιημάτων εἶναι γεγραμμένα ἐν τῇ ἑλληνίζούσῃ τῶν

Βυζαντινῶν γλώσση, τὰ δὲ μεταξὺ τοῦ προλόγου καὶ τοῦ ἐπιλόγου, ἐν τῇ συνήθει τότε δημῶδει ἰδιώματι. Δηκτικώτατα διασύρει ὁ Κοραῆς τὰς κολακικὰς τοῦ Προδρόμου φράσεις, ἀντιτάσων πρὸς ταύτας ἑλληνοπρεπῆ δόγματα. Περὶ τῆς λέξεως Κύριος καὶ κατὰ συγκοπὴν Κυρις, ἧς ποιεῖται ὁ Θεόδωρος μείζονα τοῦ δέοντος χρῆσιν, παρατηρεῖ ὁ Κοραῆς. «Ἄφου οἱ Ῥωμαῖοι καὶ οἱ εἰς αὐτοὺς ὑποταχθέντες Ἕλληγες ἔχασαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀρετὴν, μὴν ἔχοντες πλέον τὸν ἀληθινὸν τοῦ ἀνθρώπου στολισμὸν, ἄρχισαν νὰ καλλωπίζωνται μὲ ἐπιθέτους στολισμούς· μὴν ἔχοντες ἐλευθερίαν, ὠνομάζοντο Κύριοι· στερημένοι ἀπὸ εὐγένειαν καὶ δόξαν καὶ τιμὴν, εὐγενέστατοι, ἐνδοξότατοι καὶ τιμιώτατοι· ἀπὸ τὴν σοφίαν, λογιώτατοι, καὶ οὕτω καθεξῆς. Ὁ Ἐπίκτητος, ὅστις ἠέκμασε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Νέρωνος καὶ τοῦ Δομιτιανοῦ, ὅτε ἡ δουλοπρέπεια καὶ τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Ἑλλήνων, ἐφθασεν εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς, ἔλεγεν· «αἱ γυναῖκες εὐθύς ἀπὸ τεσσαρωνκαίδεκα ἐτῶν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν κυρίαί καλοῦνται· τοιγαροῦν ὀρῶσαι . . . . ἄρχονται καλλωπίζεσθαι καὶ ἐν τούτῳ πάσας ἔχειν τὰς ἐλπίδας· προσέχειν σὺν ἄξιον, ἵνα αἰσθωνται, διότι ἐπ' οὐδενὶ ἄλλῳ τιμῶνται ἢ τῇ κόσμιαί φαίνεσθαι καὶ αἰδήμονες». Ὁ Ἐπίκτητος ἐφώναζε ταῦτα πρὸς τὰς Κοκῶνας τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' αἱ Κοκῶναι δὲν ἐδιορθώθησαν, καὶ οἱ νεανίσκοι κατεστάθησαν καὶ ἀπὸ τὰς Κοκῶνας ἔτι θηλυπρεπέστεροι καὶ γελοιότεροι». Ἐν στίχῳ 220, ὅπου μνημονεύονται αἱ ἀρχόντισσαι, σημειοῦται ὁ Κοραῆς. «Λέγει δὲ τὰς γυναῖκας τῶν ἀρχόντων, ὅχι τῶν ἡγεμόνων ἢ ἐξουσιαστῶν, ἀλλὰ τῶν πλουσίων· διότι καὶ τότε, ὡς καὶ σήμερον, ἄρχοντες ὠνομάζοντο οἱ πλούσιοι. Εἰς τὰ τυραννούμενα ἔθνη, ὅσον αὐξάνει ἡ δουλεία, τόσον πλεονάζουν τὰ ὀνόματα τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἐξουσίας, καθὼς καὶ ὅσον αὐξάνει ἡ ἀπαιδευσία, τόσον πολυπλασιάζονται τὰ διδόμενα εἰς τοὺς ὀπωσοῦν πεπαιδευμένους ἐπίθετα. Καὶ καθὼς τῶν ἀρχόντων τούτων ἡ ἀρχὴ ἐπεριορίζετο εἰς τρεῖς ἢ τέσσαρας ὑπηρέτας ἢ δούλους, παρόμοια καὶ τῶν Λογιωτάτων ἢ σοφία ἐπερικλείετο ἕως πρὸ μικροῦ εἰς τὰ θαυμαζόμενά μας καλὰ γράμματικά». Ὅπου ὁ Θεόδωρος προσφωναῖ τὸν Μανουήλ «ὦ βασιλέων βασιλεῦ καὶ ἀνάκτων ἀναξ» παρατηρεῖ ὁ Κοραῆς. «Τίνων ἀνάκτων, τίνων βασιλέων, πανοσιολογιώτατε Πρόδρομε; Ἄν ἦσο πτωχὸς, τιμιώτερον ἦτο νὰ ψωμοζητῆς, παρά νὰ ὀνομάξῃς «βασιλέα βασιλέων καὶ ἀνάκτων ἀνακτα» Μανουήλ τὸν Κομνηνὸν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπὸ τὴν ποτὲ ἐξηπλωμένην εἰς ὅλην σχεδὸν

τὴν οἰκουμένην Ῥωμαϊκὴν Αὐτοκρατορίαν δὲν εἶχε μείνειν πλὴν μικρόν τι ἀπόσπασμα καὶ ῥάκος, τὸ ὁποῖον καὶ αὐτὸ μετὰ εἴκοσι σχεδὸν χρόνους ἔμελλον νὰ σπαράξωσιν οἱ Σταυροφόροι Φράγκοι, καὶ μετὰ διακοσίους πεντήκοντα νὰ τὸ συρράψωσι μὲ πολλὰς ἄλλας χώρας οἱ Τοῦρκοι καὶ νὰ ἐπονομασθῶσι βαρβάρως ὡς βάρβαροι βασιλεῖς βασιλέων». Τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἀποκαλεῖ ὁ Θεόδωρος τριςκράτιστον. «Σημείωσαι (λέγει ὁ Κοραῆς) πόσον εἶναι γόνιμος ἡ κολακεία νὰ πλάττῃ νέα ὀνόματα. Ἐδίπλωσε τὴν ὑπέρθειν τοῦ «κράτιστον» μὲ τὴν προσθήκην τοῦ «τρίς». Τοιοῦτον εἶναι καὶ τὸ «τρισμέγιστος» καὶ ἄλλα ἴσως ὁμοίου κάλλους ὑπερθετικά. Τὸ εἶπα καὶ ἄλλοτε, καὶ πάλιν τὸ ἐπαναλαμβάνω εἰς ὠφέλειαν τῶν ἱκανῶν νὰ ὠφελῶνται ἀπὸ τῆς ἱστορίας τὰ παραδείγματα· τὰ ταλαίπωρα ἔθνη ὅσον γυμνόνονται ἀπὸ τὴν πραγματικὴν ἀξίαν τόσο πλεον ζητοῦν νὰ παρηγορηθῶσι μὲ τὴν λεκτικὴν πτωχαλαζονεῖαν. Ὁ Ἰσοκράτης, ὅτε ἔγραφε πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Φιλίππου, Ἀλέξανδρον, ἤρκειτο εἰς τὸ «Ἰσοκράτης Ἀλεξάνδρῳ χαίρειν»· καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, εἰς τὰς πρὸς τὸν Ἰσοκράτην ἀποκρίσεις, ἔγραφε μόνον «Ἀλέξανδρος Ἰσοκράτει χαίρειν». Τὴν σήμερον καὶ τῶν ἀρχόντων οἱ γραμματικοὶ θέλουν νὰ λέγωνται ἄρχοντες· καὶ δὲν εἶναι κἀνεὶς ἀπὸ τοὺς ἔτι μείναντας ὀλίγους μας σχολαστικούς, ὅστις δὲν σὲ στραβοβλέπει, ἂν δὲν τὸν ὀνομάσῃ σοφολογιώτατον». Ἐν σελίδι 231 διορθοῖ ὁ Κοραῆς τὸν Γίβωνα, παρανοήσαντα τὴν σκωπτικὴν σημασίαν τοῦ «τραχηλαῖς», ἀλλαχοῦ δὲ καὶ ἄλλους ἐκ τῶν νεωτέρων συγγραφέων. Ἐπάγεται ἐν παρόδῳ καὶ πολλὰς καὶ καλὰς νοουθεσίας· οὕτω, παρατιθέμενος κανόνα τινὰ τῆς ἐν Χαλκηδόνι τετάρτης οἰκουμενικῆς συνόδου περὶ τῶν ἐπισκόπων, λέγει. «Ἀπὸ τὸν κανόνα τοῦτον φαίνεται ὅτι τὸ καθ' αὐτὸ ἔργον τῶν ἐπισκόπων πρέπει νὰ ᾔηται ἡ οἰκονομία τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ, καὶ ὄχι χρηματικαὶ ληψοδοσίαι καὶ μέριμναι ἱκαναὶ νὰ τοὺς βάλωσιν εἰς πειρασμὸν νὰ σφετερίζωνται τὰ χρεωστούμενα εἰς τοὺς πτωχοὺς· γνωστὴ εἰς ὅλους εἶναι ἡ κοινὴ παροιμία, τρίςκρατεῖ μέλι καὶ δὲν γλύφει τὰ δάκτυλά του;» Ἐρμηνεύων τὴν λέξιν «μαζὸς» γράφει. «Τὸ οὔθαρ τῆς γουρούνας (tétine de truie) ἔκριναν ἔν ἀπὸ τὰ ἐξαιρέτα φαγητὰ οἱ γαστρολάτραι τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ῥώμης, ὡς καὶ τὴν μήτραν (matrice) τοῦ αὐτοῦ ζώου. Καὶ ὁ χρόνος τῆς γαστροδουλείας ταύτης (ἄξιον σημειώσεως) συμπίπτει μὲ τὸν χρόνον ὅτε οἱ Ἕλληνες, ἔπειτα οἱ Ῥωμαῖοι ἔτρεχαν τὸν περὶ ἐλευθερίας κίνδυνον. Ὁ Καλλιμέδων, περιβόητος γαστρολάτρης, ἤθελε



πλέον ἀποθάνειν διὰ μήτραν γουρούνας παρὰ διὰ τὴν πατρίδα του, ὡς ἀστείότατα λέγει ὁ κωμικὸς Ἄλεξις. Ἐὰν οἱ μοναχοὶ τοῦ Βυζαντίου, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πτωχοπροδρόμου, ἐξέπεσαν εἰς τόσην τρυφήν, ποία καὶ πόση τάχα ἔπρεπε νὰ ᾔηται ἡ τρυφή τῶν κοσμικῶν πλουσίων, καὶ μάλιστα τῶν αὐλικῶν, καὶ πόσην ἀκολούθως ἔπασχε τῶν ἀναγκαίων ἔνδειαν ὁ κοινὸς λαός! Ἀλλὰ κάνεις ἐξ αὐτῶν δὲν ἔτρεχε πλέον κίνδυνον νὰ χάσῃ τὴν πρὸ πολλοῦ χαμένην ἐλευθερίαν· μόνον τὸν χρυσοῦν ζυγὸν τῶν ῥωμαίων αυτοκρατόρων ἐκινδύνευαν νὰ μεταβάλλωσιν εἰς τὸν σιδηροῦν τουρκικὸν ζυγόν· καὶ τοῦτο συνέβη». Τὰ ποιήματα τοῦ Προδρόμου, μετὰ τὸν Κοραῆν, ἐξεδόθησαν καὶ πάλιν μετὰ μείζονος περὶ τὴν ἀντιβολὴν τῶν ἀντιγράφων ἐπιμελείας, τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Μαυρορρύθου, εἶτα δὲ ὑπὸ τοῦ γάλλου Λεγρὰν· ἀλλὰ τὰ μακρὰ τοῦ Κοραῆ ὑπομνήματα, ἅπερ ὁ Sinner εἰκότως ἀποκαλεῖ ἀξιόμαστα, εἶναι ταμεῖον ἀκένωτον παντοίων καὶ εὐφυστάτων σημειώσεων περὶ τῆς κατασκευῆς καὶ τῆς ἱστορίας πλείστων ὄσων λέξεων, τύπων καὶ φράσεων τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς, ἐν παραθέσει πρὸς τὴν ἀρχαίαν. Τεκμήριον δὲ, ὅτι πάντες οἱ ἔκτοτε περὶ τοῦ δημῶδους ἑλληνικοῦ ἰδιώματος διαλαβόντες λόγιοι, ὁμογενεῖς τε καὶ ἀλλογενεῖς, εἰς τὰς σημειώσεις ταύτας τοῦ Κοραῆ κατ' ἐξοχὴν παραπέμπουσιν, ὡς εἰς καλλίροον πηγὴν πλουσιοπάρχων εἰδήσεων, διαφωτισουσῶν τὴν ἱστορίαν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς καὶ τὴν ἀδιάσπαστον ταύτης συνάφειαν πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἰδίωμα. Βεβαίως ὁ Κοραῆς ἐπετήδευσεν ἐνιαχοῦ ἀστηρίκτους ἢ σφαλεράς ἐρμηνείας, ἐτυμολογίας καὶ παραγωγὰς, ἄλλως τε καὶ διότι, διὰ τὴν ἑλλειψιν βοηθημάτων, καὶ διὰ τὴν πολυχρόνιον αὐτοῦ ἐν τῇ Ἔσπερίᾳ διατριβῇ, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γινώσκῃ ἀκριβῶς τὰ κατὰ τόπους ἰδιώματα καὶ πάσας τὰς λέξεις καὶ τὰς φράσεις τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων· ἀπ' ἐναντίας μάλιστα εἶναι ἄξιος θαυμασμοῦ πῶς κατώρθωσε νὰ θησαυρίσῃ καὶ διαφυλάξῃ εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ τοσαύτας ἀπλέτους τὸ πλῆθος νεωτέρας ἑλληνικᾶς λέξεις καὶ φράσεις, ὅσαι περιέχονται ἐν ταῖς σημειώσεσιν εἰς τὰ δύο τοῦ Πτωχοπροδρόμου ποιήματα. Ἐνῆς τῶν ἀμφισβητησίμων ἢ πλημμυλῶν ἐτυμολογιῶν καὶ ἄλλων ἐξηγήσεων καὶ εἰκασιῶν τοῦ Κοραῆ ὑπέδειξε πρὸ τεσσαράκοντα ἐνιαυτῶν ἐν τῇ περιοδικῇ συγγράμματι «Πανδώρα» ὁ ἐκ τῶν πρώτων καὶ κρατίστων τῆς παιδείας εἰσηγητῶν εἰς τὴν ἀναγεννηθεῖσαν Ἑλλάδα καὶ πατριάρχης τῆς νεωτέρας παρ' Ἑλλησι λεξικογραφίας, Σκαρλάτος ὁ Βυζάντιος· ἄλλας θεωρίας, ἀντιστρατευομένας πρὸς τοὺς κανόνας τῆς γλωσσολογίας,

ἐπειράθη νὰ διαλευκάνη ἐπὶ τὸ ὀρθότερον ὁ καθηγητὴς Μαυροφρύδης. Ἄλλα δὲ πολλὰ χρήζουσιν ἐπιμελεστέρας ἐρεύνης· λόγου χάριν, ἐν στίχῳ 118 τοῦ δευτέρου βιβλίου, γράφει ὁ Πρόδρομος «ὁ μὲν προστάσσει, τρίψκι με, καὶ τάρασσε τὸ σκάμμα» — ἔνθα ὁ Κοραῆς «σκάμμα, λέγει τὴν σκάφην (baignoire)». Ἡ παναρχαία λέξις σκάμμα, διασωθεῖσα μόνον ἐν τῇ συνηθείᾳ, δηλοῖ ἄφρον καὶ οὐχὶ σκάφην. Ἐν τῷ λατινοελληνικῷ λεξικῷ τῷ Οὐλερίχου ἀναγινώσκεται «spruma, ἄφρός· συγγενὲς τῇ λέξει ταύτῃ δοκεῖ καὶ τὸ παρ' ἡμῖν σκάμμα, ὁ τοῦ σάπωνος ἄφρός». Τοῦτο τὸ καθωμιλημένον σκάμμα εἶναι τῆς αὐτῆς ῥίζης καὶ τὸ λατινικὸν spruma, τὸ ἰταλικὸν spruma καὶ schiuma, τὸ γερμανικὸν schaum, τὸ γαλλικὸν écume κλ. Πρὸ εἴκοσιν ὡς ἔγγιστα ἐνιαυτῶν, ὁ δοκιμώτατος γλωσσολόγος καὶ καθηγητὴς Φίχ ἔλεγεν ὅτι λίαν ἀπεγνωσμένην ἀπόπειραν ἐπιχειροῦσιν οἱ σπουδάζοντες νὰ ἀποδείξωσιν ὅτι τὰ ἐν ἀρχῇ πολλῶν λατινικῶν λέξεων γράμματα sp προέκυψαν ἐκ τῶν sk. Ὁ Φίχ ὑπηνίσσετο ἰδίως τὸν περιώνυμον λατινιστὴν Κόρσεν, ὅστις ἐν τῷ πολυτιμοτάτῳ αὐτοῦ διτόμῳ πονήματι περὶ τῆς λατινικῆς γλώσσης, συνετύτισε τὸ λατινικὸν spruma πρὸς τὸ τῆς ἀρχαίας γερμανικῆς scūm καὶ τὸ τῆς νεωτέρας schaum. Ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, εὔρηνται λέξεις ἐν αἷς τὸ sk ἐναλλάσσεται πρὸς τὸ σπ (σκάλανθρον καὶ σπάλανθρον, σπάλαθρον καὶ σκάλευθρον, σκάλοψ καὶ σπάλαξ ἢ ἀσπάλαξ)· οὐδεμίαν ἐπομένως ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ spruma εἶναι τῆς αὐτῆς ἀρχῆς καὶ τὸ ἑλληνικὸν σκάμμα, ὅπερ δὲν ὑπάρχει μὲν κατακεχωρισμένον ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς λεξικοῖς, ἀλλὰ σίζεται ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ καὶ σημαίνει ἄφρον. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι καὶ ἕτερον λάθος· ἐν σελίδι 261 μεταγράφων ὁ Κοραῆς ἐκ τοῦ Δουκαγγίου τούςδε τοὺς στίχους τοῦ Τζέτζου

Ἦξιανούς ἰχθύας μαι ταρίχους εἶναι νόει  
οἵπερ βαρβάρως καὶ κοινῶς Βερζίτικα καλοῦνται

σημειοῦται. «Ἄν δέν μας ἐφάνέρωσε τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ Βερζιτίκου, ὁ Τζέτζης μᾶς ἐδίδαξε καὶν ὅτι τὰ ὀνομαζόμενα οὕτως, ἐστέλλοντο ἀπὸ τὴν Ἦξιανὴν (Oxiana) χώραν οὕτως ὀνομασθεῖσαν ἀπὸ τὸν ποταμὸν Ἦξον· ἐπειδὴ ἡ Ἦξιανὴ γειτονεῖ τὴν Περσίαν, ὑποπτεύομαι μὴ τὸ Βερζίτικον ἀπεβαρβαρώθη ἀπὸ τὸ βάρβαρον Περσίτικον». Οὐδαμῶς ἐξετάζοντες κατὰ πόσον εἶναι ὀρθὴ ἢ ἡμαρτημένη τοῦ Κοραῆ

ἡ ὑποψία, παρατηροῦμεν μόνον ὅτι πρόκειται ἴσως ἐνταῦθα οὐχὶ περὶ χώρας Ὀξιανῆς, ἣτις οὐδαμοῦ διαβρήδην ἀναφέρεται, ἀλλὰ περὶ τῆς Ὀξειανῆς λίμνης (Ἀράλ) ἐνθα ἐκβάλλει ὁ Ὄξος καὶ ὅθεν ἐστέλλοντο τὰ κοινῶς καλούμενα «βερζίτικα»· πλὴν εἰ μὴ ὑποτεθῆ, ὅπερ πιθανώτερον, ὅτι ὁ Τζέτζης λέγων «Ὀξιανούς ἰχθύας» νοεῖ ἐν γένει τοὺς ἐν τῇ Ὄξῳ θηρευομένους.

Τὸν δεύτερον τῶν Ἀτάκτων τόμον ἐπέγραψε «γλωσσογραφικῆς ὕλης δοκίμιον» ἵνα μὴ νομίσῃ ὁ ἀναγνώστης ὅτι πρόκειται περὶ συντάξεως λεξικοῦ τελείου τῆς γλώσσης, κατακριθῆ δὲ ὁ Κοραῆς ἀδίκως ὡς παρατρέχων πολλὰς λέξεων καὶ φράσεων σημασίας. Αὐτόθι παρατηρεῖται ὀρθότατα, ὅτι πρὸς σύνταξιν τοιοῦτου λεξικοῦ, δεόν πρῶτον νὰ συναθροισθῆ ὑπὸ πολλῶν ἢ λείπουσα ὕλη. Πόθεν δὲ ὁ Κοραῆς συνήγαγε τὰς πλείστας τῶν λέξεων; «Ἀπὸ ποιητὰς ἀκμάσαντας, μετὰ τὸν Πτωχοπρόδρομον, ἀπὸ μέσης τῆς δεκάτης πέμπτης μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος». Αἱ πηγαὶ αὗται εἶναι τὰ ποιήματα τοῦ Ῥοδίου στιχουργοῦ Ἐμμανουὴλ Γεωργιλλᾶ καὶ ἄλλων, τοῦ Στεφάνου Σαχλήκη «Γραφαὶ καὶ στίχοι καὶ ἐρμηνεῖαι» κλ., τὸ λεξικὸν τοῦ Κακουκίου Σομαυέρα, τὸ ἐπιγράφόμενον «Θησαυρὸς τῆς Ῥωμαϊκῆς καὶ τῆς Φράγκικης γλώσσης» (1709) καὶ τὸ τοῦ χαλκεντέρου Δουκαγγίου «Γλωσσάριον εἰς τοὺς συγγραφεῖς τοῦ μέσου καὶ ἐσχάτου ἑλληνισμοῦ» (1688). Ὁ δὲ τρίτος τῶν Ἀτάκτων τόμος (1830) περιέχει «Χιακῆς ἀρχαιολογίας ὕλην, δοκίμιον νέας μεταφράσεως τῆς Νέας Διαθήκης, διάλογον περὶ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις Ἁγίου Φωτῶς καὶ τὸ περὶ τῆς κατὰ δώδεκα ἀπαριθμήσεως». Ἡ Χιακὴ Ἀρχαιολογία (1—278 σελ.) εἶναι, ὡς προαγγέλλει αὐτὸς οὗτος ὁ Κοραῆς, συλλογὴ ὕλης εἰς χρῆσιν μέλλοντος οἰκοδόμου «ὅστις ἔχει νὰ τὴν ἀναπληρώσῃ καὶ νὰ τὴν συντάξῃ μεθοδικώτερον». Ἡ λιπαρὰ Χίος εἶναι βεβαίως ἀξία νὰ ἱστορηθῆ ὅπως ἡ Κρήτη ὑπὸ τοῦ γερμανοῦ Χόσεκ καὶ τῶν ἀγγλων Πάσλεϋ καὶ Σπράτ, καὶ ἡ Κύπρος ὑπὸ τοῦ Ἑγγελ, τοσοῦτον μᾶλλον ὅσω ἡ νῆσος διεδραμάτισεν περιφανέστατον πρόσωπον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ, κατὰ τοὺς μέσους δὲ καὶ νεωτέρους χρόνους ἀπεδείχθη πρότυπον εὐνομίας, καὶ ἐπὶ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως ὑπέστη μαρτυρικῶς φρικώδη πανωλεθρίαν. Ὁ Κοραῆς πραγματεύεται τὴν κατὰ τὴν γεωγραφίαν καὶ τοὺς πρώτους τῆς νήσου οἰκιστὰς, τὰς δημοσίας αὐτῆς οἰκοδομὰς, τὴν χρονολογίαν τῶν ἱστορικῶν συμβάντων, τὸν Ὀμηρον καὶ τοὺς Ὀμηρίδας, τὰ προϊόντα, τὰς τέχνας, τὴν διάλεκτον,



τὴν πολιτείαν, τὴν ἱστορίαν τῆς νήσου ἀπὸ τῶν παναρχαίων χρόνων μέχρι τοῦ 100 ἀπὸ Χριστοῦ ἔτους, ἐν τέλει δὲ βιογραφεῖ καὶ τοὺς ὀνομαστοὺς ἀρχαίους Χίους. Ὁφελούμενος ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Κοραῆ καὶ ἐκ τῶν διαφόρων περὶ τῆς Χίου καὶ τῶν διασῆμων αὐτῆς ἀνδρῶν μελετημάτων τῶν ἐν Γερμανίᾳ καθηγητῶν, φιλόπονος τις λόγιος δύναται σήμερον ῥαδίως νὰ συντάξῃ μακροτέραν καὶ τελειότεραν περὶ τῆς Χίου πραγματείαν. Πολλὰ ἐξ ἔσων παρέλιπεν ὁ Κοραῆς διεσαφήθησαν καὶ συνεπληρώθησαν ἱκανῶς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις. Τὰ ὑπὸ τοῦ Κοραῆ γεγραμμένα περὶ τοῦ Χίου στωικοῦ φιλοσόφου Ἀρίστωνος εἶναι βραχέα καὶ ἀνεπαρκῆ, ἠρᾶνισμένα δὲ τὰ πλεῖστα ἐκ τῆς παλαιᾶς διατριβῆς τοῦ Κάρπζωφ (1742) καὶ ἐκ τοῦ λεξικοῦ τοῦ Bayle· περὶ τοῦ Ἀρίστωνος διαλαμβάνει νῦν ἀκριβέστατα ὁ Ζέλλερος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας· πρὸ τοῦ Ζελλέρου δὲ ὁ καθηγητῆς Σάαλ ἐξέδωκε τῷ 1852 ἐπιμελέστατὴν διατριβὴν περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ Χίου φιλοσόφου, ἐν ᾗ πολλαχοῦ παραπέμπει εἰς τὴν ἀρχαιολογίαν τοῦ Κοραῆ. Βιογραφῶν τὸν Θεόπομπον, σταχυολογεῖ τὰ πλεῖστα ὁ Κοραῆς ἐκ τοῦ ὅλως νῦν πεπελαιωμένου συγγράμματος τοῦ Οὔοσσίου περὶ τῶν ἐλληνικῶν ἱστορικῶν. Ὁ Κοραῆς βεβαίως ἠγνόει τὸ περὶ Θεοπόμπου σπουδαῖον σύγγραμμα τοῦ ὀλλανδοῦ φιλολόγου Βίχερς, ὀλίγον πρὸ τῆς τυπώσεως τοῦ τρίτου τῶν Ἀτάκτων τόμου ἐκδοθὲν καὶ περιέχον τὰ λείψανα τοῦ περιπύστου ἱστορικοῦ, συνηθροισμένα καὶ διαπεφωτισμένα μετὰ μακρῶν προλεγομένων περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ. Ἐκ τῶν νεωτάτων διατριβῶν μνημονεύομεν ἰδίως τὴν τοῦ Ρίτσε (1870) καὶ Ἀχτμαν (1872)· ἄπορον ὁμως πῶς ἔλαθον τὸν Κοραῆν αἱ προγενέστεραι περὶ Θεοπόμπου πραγματεῖαι τοῦ Κόχ (1792 καὶ 1803), τοῦ Ἀσβαχ (1823) καὶ τοῦ Πφλοῦγ (1827). Καὶ περὶ τοῦ Χίου τραγικοῦ καὶ λυρικοῦ Ἴωνος ἐγράφησαν ἕσπερον ὑπὸ τῶν Γερμανῶν οὐκ ὀλίγα· περὶ δὲ τοῦ Θεοκρίτου, οὗ διὰ βραχέων μνημονεύει ὁ Κοραῆς, κατεχωρίσθη τῷ 1889 (εἰς τὸ πέμπτον τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος Neue Jahrbücher für Philologie) ἀρίστη πραγματεία τοῦ καθηγητοῦ Σχρέδερ. Μετὰ τὰς χιακὰς ἀρχαιολογίας ἔπεται ἡ ἐν εἴδει δοκιμίου εἰς τὴν καθωμιλημένην διάλεκτον παράφρασις τῆς πρὸς Ἴτιον ἐπιστολῆς τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Ὁ Κοραῆς οὐδαμῶς ἀποδοκιμάζει τὴν εἰς τὸ κοινὸν ἰδίωμα μετάφρασιν τῶν ἱερῶν Γραφῶν· παρέθετο δὲ καὶ τὴν παλαιάν «χυδαίοελληνικὴν μετάφρασιν» Μαξίμου δῆθεν τοῦ Μαργουνίου, ἀναθεωρηθεῖσαν πρῶτον μὲν τῷ 1703 ὑπὸ τοῦ Μυτιληναίου

ἱερομονάχου Σεραφείμ, εἶτα δὲ τῷ 1710 ὑπὸ Ἀναστασίου Μιχαήλ τοῦ  
 Μακεδόνοσ· συμπαραθέμενος ὁ Κοραῆσ καὶ ἰδίαν μετάφρασιν, πολλῶ  
 τῆσ παλαιᾶσ ἀμείνονα κατὰ τε τὸ λεκτικὸν καὶ τὸ ἐρμηνευτικὸν, παν-  
 τοίας συμβουλεύει συμβουλάσ πρὸσ τὸν «μέλλοντα νὰ μεταφράσῃ τὴν  
 Καινὴν Διαθήκην». Οὐδεὶσ ἀγνοεῖ τὰσ πρὸ πενήκοντα ἐνιαυτῶν δεινάσ  
 ἔριδασ τοῦ Νεοφύτου Βάμβα καὶ τοῦ ὑπεράγαν συντηρητικοῦ θεολόγου  
 Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων περὶ τῆσ παράφρασεωσ ἢ μὴ τῶν Γρα-  
 φῶν. Ὁ Οἰκονόμοσ διορθεῖ τινὰ τοῦ Κοραῆσ παροράματα. Οὐχὶ ὁ ἐπι-  
 φανῆσ Κυθήρων ἐπίσκοποσ, Μάξιμοσ Μαργούνιοσ, ἀλλ' ἕτεροσ τισ Μά-  
 ξιμοσ ἱερομόναχοσ Καλλιπολίτησ παρέφρασε πρῶτοσ εἰσ τὴν χυδαίαν  
 ἑλληνικὴν τὴν Καινὴν Διαθήκην. Ὁ περὶ τοὺσ χρόνουσ ἐκείνουσ ἱερο-  
 κῆρυξ τῆσ Μεγάλησ Ἐκκλησίασ, Μελέτιοσ ὁ Συρίγοσ, ἀπεκήρυξε ἐπ'  
 ἄμβωνοσ ὡσ ἀνόσιον τὴν μετάφρασιν, καταγγείλασ ἐπὶ Καλβινοφροσύνη  
 τὸν «κακουργήσαντα τὴν ἐκχυδαίειν» Μάξιμον· ἐφεξῆσ δὲ, συνοδικῆ  
 πράξει, κατεδικάσθη ἢ μετάφρασισ καὶ διὰ γραμμάτιων πατριαρχικῶν καὶ  
 συνοδικῶν ἀπηγορεύθη τοῦ βιβλίου ἢ ἀνάγνωσισ. Ἄλλοσ τοῦ Μαξίμου  
 ὁμότροποσ Σεραφείμ ὁ Μυτιληναῖοσ μετετύπωσε τῷ 1703 ἐπισκευάσασ  
 τὴν αὐτὴν «χυδαιομετάφρασιν»· ἀλλὰ καὶ ταύτην ἀπεκήρυξε πανδήμωσ  
 ἢ Ἐκκλησίᾳ «καὶ τὰ βιβλία κατεκάησαν ὑπὸ τινῶν ἐν μέσῳ τοῦ εὐα-  
 γοῦσ Πατριαρχείου τῷ 1704». Τρίτοσ ἄλλοσ «ὑπουργὸσ καὶ οὗτοσ τῆσ  
 τῶν Ἀναμορφωτῶν φιλανθρωπίασ» Ἀναστάσιοσ Μιχαήλου Μακεδῶν  
 (Ναουσσαῖοσ) διαρρύθμισασ τὴν Μαξίμειον μετάφρασιν ἐξέδωκεν ἐν Ἀλλη-  
 τῆσ Σαξονίασ· ταύτην τὴν ἔκδοσιν μετετύπωσεν ἐν Λονδίῳ ἢ Ἱερο-  
 γραφικὴ Ἐταιρεία τῷ 1819. «Οὕτω λοιπὸν ἢ Ὁρθόδοξοσ Ἐκκλησία,  
 ἅμα φανεῖσαν τὴν κακόσχολον καὶ κακόζηλον ἐκχυδαίειν τῆσ Καινῆσ  
 Διαθήκησ, κατέκρινε μὲν ἐπὶ Κυρίλλου τοῦ Β ἐν Κωνσταντινουπόλει,  
 κατέκρινε δὲ καὶ εἰσ τὴν ἐν Ἰασίῳ (τῷ 1642) συγκροτηθεῖσαν σύνο-  
 δον· ἀπεκηρύχθη δὲ τέλος ἢ μετάφρασισ καὶ ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Γα-  
 βριήλ τῷ 1704, ὁπότε καὶ δημοσίωσ κατεκάη». Ὁ Οἰκονόμοσ αἰτιᾶται  
 πρὸσ τοῖσ ἄλλοισ καὶ τὸν Κοραῆν «ὅτι κεποιθῶσ ἴσωσ εἰσ τὴν ἑαυτοῦ  
 ἐπισημότητα, ἀνέστη αὐτεξούσιοσ διατάκτωρ καὶ κανονιστῆσ καὶ τῶν  
 ἱερῶν ἀναγνωσμάτων καὶ πάντων τῶν πατροπαραδότων ἐθίμων τῆσ ἁγίασ  
 ἡμῶν Ἐκκλησίασ, κανονίζων τὰ πάντα πρὸσ τὴν ἀπλανῆ τῆσ Ἀνα-  
 μορφώσεωσ αὐθεντίαν». Ἀλλὰ περὶ τούτου ἐνδοτέρω ὁ λόγοσ. Τὸ  
 τρίτον συνταγμάτιον εἶναι «διάλογοσ περὶ τοῦ Ἁγίου Φωτόσ» τοῦ κατ'  
 ἔτεσ φαινομένου εἰσ τὸν τάφον τοῦ Χριστοῦ»· τῆ πρὸ τοῦ Ἁγίου Πάσχα



παρασκευῆ ἢ μᾶλλον τῷ σαββάτῳ, περὶ τὴν τρίτην τῆς νυκτὸς ὥραν, ἐφαίνετο εἰς τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν φῶς μικρὸν ὡς σπινθῆρ, ὅπερ πλα-  
τυνόμενον καὶ διασπειρόν τῆδε κάκεισε ἀκτῖνας, ὑψοῦτο κατ' ὀλίγον καὶ  
ἐγίνετο φανὸς μέγας, καταφωτίζων τὸν παννυχίζοντα εἰς προσευχὴν ὄ-  
χλον, εἶτα δὲ ἐσμικρύνετο πάλιν καὶ, ὑποφωσκούσης τῆς ἡμέρας, τε-  
λευταῖον ἠφανίζετο. Ὁ Κοραῆς ἀποδεικνύει ἐν τῷ διαλόγῳ ὅτι τὸ Ἁ-  
γίον Φῶς ἐπλάσθη τὸ πρῶτον ὑπὸ καθολικῶν προσκυνήτῶν καὶ μονα-  
χῶν. Εὐρετῆς τοῦ ὕλικού τούτου φωτὸς ὑπῆρξεν ὁ γάλλος Βενεδικτῖνος  
Βερνάρδος· κατὰ τὸ 870 ἐπορεύθη αὐτός εἰς Ἱεροσόλυμα ἐπὶ προσκυ-  
νήσει, ἐκεῖθεν δὲ ἐπανελθὼν οἴκαδε διηγήθη τὸ θαῦμα τοῦ Ἁγίου Φωτὸς  
ὡς αὐτόπτης μάρτυς. Ἐπὶ τῶν σταυροφοριῶν τὸ θαῦμα ἐτελεῖτο λαμ-  
πρότερον ἢ ἄλλοτε· κατὰ τὸ 1187, οἱ Σαρακηνοὶ, ὑπὸ τὸν Σαλαδῖνον,  
δεσπόσαντες αὐθις τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀποδίδουσι τοὺς αὐτόθι ναοὺς εἰς  
τοὺς ὀρθοδόξους, οἵτινες πρὸς τοῖς ἄλλοις παραλαμβάνουσι, κατὰ τὴν  
εἰκασίαν τοῦ Κοραῆ, καὶ τὸ θαῦμα τοῦ Ἁγίου Φωτὸς, τὸ πρότερον ἐ-  
πινοηθὲν ὑπὸ τῶν Δυτικῶν εἰς προσαγωγὴν πλειόνων ἔξωθεν προσκυνη-  
τῶν καὶ ἐπομένως εἰς αὐξήσιν τῶν προσόδων. Ἐν τέλει τοῦ τρίτου τό-  
μου προσετέθησαν δύο μικρὰ διατριβὰ, ἡ μὲν Γρηγορίου ἐπισκόπου  
Νύσσης περὶ τῶν ἀπιόντων εἰς Ἱεροσόλυμα, ἡ δὲ «περὶ τῆς κατὰ δώ-  
δεκα ἀπαριθμήσεως» πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι εὐλόγως ἀποβάλλεται ἡ δω-  
δεκαδικὴ ἀπαρίθμησις καὶ ὅτι «ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες οὐτ' Αἰγύπτιοι οὔτε  
Ἰουδαῖοι εἴμεθα, οὔτε Πυθαγορικὴν φιλοσοφίαν φιλοσοφοῦμεν· καὶ ἀντὶ  
τῶν προγονικῶν δώδεκα μεγάλων θεῶν, ἓνα μόνον ὑψιστον· θεὸν σεβό-  
μεθα». Ἀλλὰ σημειωτέον ὅτι τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Γρηγορίου Νύσσης τὴν  
ἀποτρέπουσαν τοὺς Χριστιανοὺς νὰ ἀποδημῶσιν εἰς Ἱεροσόλυμα, πολλοὶ  
τῶν θεολόγων ἔκριναν ψευδεπίγραφον.

Τὸ δεύτερον ἀλφάβητον τῆς γλωσσογραφικῆς ὕλης, τὸ ἐν τοῖς  
δυσὶ τεύχεσι τοῦ τετάρτου τῶν Ἀτάκτων τόμου (1832), εἶναι πολλῶ  
διεξοδικώτερον τοῦ προεκδεδομένου πρώτου. Ὁ Κοραῆς, λαμβάνων πάλιν  
ἀφορμὴν ἐκ τῆς διασωθείσης ἀνεξαντλήτου λεξικῆς ὕλης τῆς προγονι-  
κῆς γλώσσης, ὑποδεικνύει φιλοκάλως τίνι τρόπῳ ἔδει αὕτη νὰ καλλω-  
πισθῆ. «Ἄν οἱ μορφωταὶ τῆς νῦν γλώσσης (λέγει) διακρίνωσι μὲ προσο-  
χὴν τὰ φυσικά της στολίσματα, δύνανται νὰ καταστήσωσιν αὐτὴν τὴν καλλί-  
στην ἴσως τῶν σημερινῶν γλωσσῶν. Ὁ καλλωπιστῆς τῆς γλώσσης του  
Γραικὸς ἔχει τοῦτο τὸ κέρδος ὑπὲρ τοὺς καλλωπίσαντας τὰς ἰδίας γλώσ-  
σας ἀλλογενεῖς, ὅτι ἢ ἀπὸ τοὺς προγόνους εἰς ἡμᾶς διαδοθεῖσα λεξικὴ

ἵλη εἶναι ὄχι μόνον πλουσιωτάτη ἀλλὰ καὶ εὐκολόπλαστος, διὰ τὴν θαυμαστὴν παραγωγικὴν ἀναλογίαν, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν σύνθεσιν τῶν λέξεων, καὶ ἄλλα πολλὰ προτερήματα, τὰ ὅποια τὸν συγχωροῦν νὰ μορφώσῃ τοὺς γραμμένους κἂν τοῦ λόγου χωρὶς ξενισμούς. Ἡ σήμερον λαλουμένη δὲν εἶναι οὔτε Βάρβαρος οὔτ' Ἑλληνική, ἀλλὰ νέα ἔθνος γλῶσσα, θυγάτηρ κληρονόμος παλαιᾶς πλουσιωτάτης γλώσσης, τῆς ἑλληνικῆς. Συγχωρεῖται ὁ λαλῶν ἢ γράφων νὰ κανονίζῃ καὶ νὰ καλλωπίζῃ εἰς τὸ εὐσχημότερον τὰς συνειθισμένας λέξεις, ἀλλ' ὄχι νὰ βάλῃ εἰς τόπον αὐτῶν ἄλλας παλαιᾶς, διὰ τοῦτο μόνον ἔτι εἶναι ἀρχαιότεραι. Γράφομεν ὄχι διὰ τοὺς πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων ἀποθανόντας προπάτορας, ἀλλὰ διὰ τοὺς σημερινούς ὁμογενεῖς καὶ συγχρόνους ἡμῶν «Ἑλληνας». Ἴσως πολλοὶ τῶν ὀρθοδόξων γλωσσολόγων σκανδαλισθῶσιν ἐπὶ τῇ βλασφημίᾳ προσηγορίᾳ «θυγάτηρ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς»· ἀλλ' ὁ Κοραῆς λέγων «θυγάτηρ» νοεῖ ἐν γένει τὴν σχέσιν τῆς ἐπιγενεστέρας πρὸς τὴν προγενεστέραν κατάστασιν, οὐδαμῶς ἐκλαμβάνων κυριολεκτικῶς τὸν ὄρον τοῦτον. Ὡσαύτως διορίζει ὁ Κοραῆς καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ μέλλοντος τῆς γλώσσης διορθωτοῦ. «Πρῶτον ἔργον τοῦ κανονιστοῦ εἶναι νὰ τὴν καθάρσῃ ἀπὸ τὰ ἀληθῶς ξενικὰ ὀνόματα, ὅποια εἶναι τὰ Ἰταλικά, τὰ Τουρκικά καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Δεύτερον ἔργον εἶναι νὰ κανονίσῃ τὰ ὄντως ἀκανόνιστα, ὅταν μάλιστα ὁ κανονισμὸς στέκῃ εἰς ἑνὸς ἢ δύο στοιχείων ἀνεπαίσθητον καὶ ἀκολούθως ὄχι παράξενον μεταβολήν· τοιαῦτα εἶναι πολλὰ ῥήματα βαρβαροκατάληκτα («συνάζω» «φράζω» «φυλάγω» ἀντὶ τῶν ὀρθῶν «συνάγω» «φράσσω» «φυλάσσω») τῶν ὁποίων χωρὶς βίαν ἐμπορεῖ νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν ἀρχαίαν γνησίαν κατάληξιν. Τρίτον, νὰ προσέχῃ εἰς τὴν χρῆσιν τῶν λεγομένων μορίων, ὡς εἶναι τὸ οὐδὲ, τὸ οὔτε, τὸ μηδὲ, τὸ μήτε καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα, εἰς τὰ ὅποια κυριεῖται ἀκόμη σύγχυσις· τοιαῦτα εἶναι τὰ βάρβαρα «δὲν ἔχω καιρὸν μηδὲ (ἢ μήτε) δύναμιν» ἀντὶ τοῦ «δὲν ἔχω καιρὸν, οὐδὲ δύναμιν», πλὴν ἀνίσως ἢ ἀρνησις ὑποτάσσεται εἰς κανένα ὑποθετικὸν σύνδεσμον, ἢ ἀπαγορευτικῶς.... Ἡ ἀρνησις εἰς τὴν ὀριστικὴν ἔγκλισιν, ὅταν ἦναι χρεῖα διπλώσεως, πρέπει νὰ διπλόνεται μὲ ἀρνησιν, καὶ ἡ ἀπαγόρευσις εἰς τὰς λοιπὰς μὲ ἀπαγόρευσιν, διὰ νὰ μὴ συγχέωνται ὅσα αὐτῇ τῶν λέξεων ἢ φύσις ἐδιάκρινε· τοιαῦται συγχύσεις καὶ ἀνωμαλίαι ἀπαντῶνται εἰς τοὺς Αὐτόσχεδίου μου Στοιχασμοὺς τόσο συχναί, ὥστε δὲν ἔχει κανεὶς νὰ μὲ ὑποπτευθῇ, ὅτι συμβουλεύων τὴν ἀποφυγὴν αὐτῶν, σκοπεύω νὰ μεμφθῶ

κάνένα. Τέταρτον ἔργον τοῦ κανονιστοῦ τῆς γλώσσης εἶναι νὰ ἀποφεύγη, ὅσον δύναται, τὴν φυσικὰ προξενουμένην ἀηδίαν ἀπὸ τὴν ἐπανάληψιν τῶν αὐτῶν συνδέσμων, ἐπιρρήμάτων, προθέσεων ἢ ἄλλων μορίων, τῶν αὐτῶν πτώσεων εἰς τὰ ὀνόματα, ἢ ἐγκλίσεων εἰς τὰ ῥήματα κτλ. ὁ λόγος πρέπει νὰ βαδίζῃ ὡς στρατιώτης θαρραλέος, ὅχι νὰ σύρεται ὡς αἰχμάλωτος». Ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων ὄρων, ὁ πρῶτος καὶ ὁ δεῦτερος ἐπληρώθησαν εὐτυχῶς κατὰ μέγιστον μέρος, ἀλλ' ὁ τρίτος καὶ ὁ τέταρτος ἀδηλον ἂν θὰ πληρωθῶσιν· ἰδίως ἡ χρῆσις τῶν μορίων κατέστη ἀληθῆς παράχρησις παρὰ πολλοῖς τῶν λογίων, καὶ ἀληθῆς κατάχρησις παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν ἡμεριδογράφων, οὐδαμῶς εὐκαιρούντων εἰς ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην τῶν γραμματικῶν κανόνων. Ὅσα διδάσκει ὁ Κοραῆς περὶ τῶν οὐδὲ, οὐτε, μηδὲ καὶ μήτε (ἵνα μηδὲν εἴπωμεν περὶ τῶν ἄλλων) ἰσχύουσι καθόλου ἔτι καὶ σήμερον. Βεβαίως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μὴ συμβαίνωσιν ἀμαρτήματα· τὰ μόρια «ὡς αἱ λεπταὶ ἐκεῖναι μόλις καὶ χαλεπῶς ὄραται τοῦ Ἀπελλοῦ γραμματὶ ζωγραφοῦσι τὴν τε ἀκρίβειαν καὶ τὰς ποικίλας τῶν ἐννοιῶν ἀποχρώσεις· τούτων δὲ τῶν μορίων τὰ πλεῖστα ἡμεῖς ἀπωλέσαμεν». Ἀλλὰ τοῦ κακοῦ ἢ ὑπερβολῆ δύναται ὀπωσοῦν νὰ μετριασθῇ, διὰ τῆς ἀκριβεστέρως τῶν ὑφηγήσεων τοῦ Κοραῆ μελέτης καὶ ἀναπτύξεως. Τὰ ἀποφατικά οὐτε, οὐδὲ, μήτε, μηδὲ, ὅτε μὲν καθ' ἑαυτὰ τιθέμενα ὅτε δὲ πρὸς ἄλλα συμπλεκόμενα μόρια, παρεῖχον εἰς τὸν Ἕλληνα λόγον ἔμφασιν, ἀκρίβειαν, λεπτότητα, χάριν καὶ ποικίλλαν ἀπαράμιλλον, ἣτις οὔτε ἐν τῇ λατινικῇ περιεσώθη, οὔτε ἐν ταῖς νεωτέραις γλώσσαις ἀνευρίσκειται. Ἐν τῇ καθωμιλημένῃ ἑλληνικῇ τουναντίον σκανδαλώδης, ὡς ἐλέχθη, ἐπικρατεῖ σύγχυσις τῶν τε ἀπλῶν καὶ τῶν συνθετικῶν ἀποφατικῶν, τὸ μὲν διότι τὰ πλεῖστα τῶν μορίων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐξερρύθησαν πρὸ αἰώνων τῆς συνειδήσεως τοῦ ἔθνους, τὸ δὲ διότι ἀντὶ τοῦ οὐ ἀντικατέστη τὸ δὲν, μάλιστα δὲ διότι οἱ γράφοντες οὐδεμίαν ἔχουσιν οὔτε εἶδησιν οὔτε μνήμην τῶν στοιχειωδεστάτων καὶ κοινοτάτων κανόνων τῆς ἑλληνικῆς συντάξεως. Καὶ ἀδύνατος μὲν εἶναι ἡ ἐπ' ἀνοδος εἰς τὴν ἀρχαίαν λεπτότητα καὶ ἀκρίβειαν· ἀλλ' οὐχὶ δυσχερῆς θὰ ἀπέβαιεν ἡμῖν τοῦλάχιστον ἢ ἥττον πλημμελῆς τῶν ἀποφατικῶν σύνταξις, ἂν μὴ προέτρεχε τῆς διανοίας ὁ κάλαμος. Οἱ περὶ τούτων κανόνες εἶναι ὅσον ἀπλοῖ, τοσοῦτον εὐνόητοι καὶ εὐμεταχείριστοι. Πρῶτον· τὰ μὲν οὐτε, οὐτε, ὡς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ συντάσσονται καὶ ἐν τῇ νῦν γραφομένη πρὸς ὀριστικὴν μόνον ἐπὶ ἀπολύτου ἀποφάσεως· τὰ δὲ μήτε, μήτε, ὡς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ συντάσσονται καὶ ἐν τῇ νῦν



γραφωμένη πρὸς ὑποτακτικὴν, ἐπὶ ἐξηρητημένης ἀποφάσεως καὶ ἐπὶ ἀπαγορεύσεως· λ. γ. «οὔτε ἔφαγον, οὔτε ἔπιον», «μῆτε τριῶγε, μῆτε πῖνε», «μῆτε νὰ φάγῃς, μῆτε νὰ πῖνῃς». ὡς δὲ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐλέγετο «οὐκ ἔπειθεν οὔτε τοὺς στρατηγούς οὔτε τοὺς στρατιώτας» παρομοίως καὶ ἐν τῇ καθωμιλημένῃ «δὲν ἔπειθεν οὔτε τοὺς στρατηγούς οὔτε τοὺς στρατιώτας» καίπερ κομψοτέρου ὄντος τοῦ «οὔτε τοὺς στρατηγούς ἔπειθεν, οὔτε τοὺς στρατιώτας». Ὁρθὸν ὡσχύτως εἶναι καὶ τὰ «νὰ μὴ ποιήσης μῆτε τοῦτο, μῆτε ἐκεῖνο» καὶ «μῆτε τοῦτο νὰ ποιήσης, μῆτε ἐκεῖνο»· σολοικότατα τοῦναντίον καὶ πρὸς τὸν ἑλληνα λόγον ἀνοίκεια εἶναι τὰ «νὰ μὴ ποιήσης οὐδεμίαν ἀπόπειραν» καὶ «δὲν ἠθέλησε νὰ γράψῃ μηδεμίαν ἐπιστολήν». Δεύτερον· ὁσάκις ἐκφέρεται καθόλου διμερῆς ἢ πολυμερῆς ἀπόφασις ἢ ἀπαγόρευσις, τίθενται τὰ οὔτε οὔτε, μῆτε μῆτε, ὡς ἐν τοῖς προηγουμένοις παραδείγμασιν· ὁσάκις δὲ πρόκειται νὰ ἐξενεχθῇ μετὰ μείζονος ἐμφάσεως τὸ τελευταῖον μέρος τῆς ἀρνήσεως ἢ ἀπαγορεύσεως, τίθενται τὰ οὔτε οὐδέ, μῆτε μηδέ· π. γ. «οὔτε φάρμακα, οὔτε κύσεις, οὔτε τομαί, οὐδ' αὖ ἐπωδαί αὐτὸν, οὐδέ περίαπτα, οὐδ' ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδὲν ὠφελεί», καὶ «νὰ μὴ ἔχη μῆτε παιδείαν μῆτε δικαστήρια, μῆτε νόμους, μηδὲ ἀνάγκην μηδεμίαν κτλ.». Τρίτον· ὅτι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ συντάσσεται τὸ μὴ πρὸς ὀριστικὴν, οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ὑποθετικῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν χρονικῶν καὶ τῶν ἀναφορικῶν λόγων, ὁσάκις ἐν τούτοις λανθάνει ὑπόθεσις· οὕτω καὶ ἐν τῇ νῦν γραφωμένη θετέον ἐπὶ τῶν ὁμοίων περιπτώσεων τὸ μῆτε μῆτε· λ. γ. «ἂν μῆτε λέγεις τι μῆτε πράττεις», «ὅποτε μῆτε τοῦτο ἐπίστασαι μῆτε ἐκεῖνο», «ὅσοι μῆτε ἔργῳ μῆτε λόγῳ βοηθοῦσι». Τέταρτον· ἀσύγνωστος εἶναι ἡ παράθεσις τῶν οὔτε μῆτε ἀντὶ τῶν οὔτε οὔτε ἢ μῆτε μῆτε· λ. γ. «νὰ μὴ κάμωσιν οὔτε τοῦτο, μῆτ' ἐκεῖνο»· τοιαῦται παραθέσεις ἀπαντῶσι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἀλλὰ μετὰ διαφορᾶς τῆς ἐννοίας, ἐπομένως καὶ τῆς συντάξεως. Πέμπτον· ὡσαύτως ἀνάρμοστος εἶναι ἡ χρῆσις τοῦ οὔτε καὶ μῆτε ἐν αἷς περιπτώσεσιν οἱ ἀρχαῖοι ἐχρῶντο τοῖς οὐδέ καὶ μηδέ· «οὔτε νερὸν δίδει (ἀντὶ οὐδέ)», «μῆτε λόγον νὰ εἶπῃς (ἀντὶ μηδέ)». Ἑκτόν· ὡς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ συντάσσεται πρὸς μετοχὴν τὸ μὲν οὐ ἐπὶ ἀρνήσεως βεβαίας καὶ πραγματικῆς, τὸ δὲ μὴ ἐπὶ ἀρνήσεως ὑποθετικῆς, οὕτω καὶ ἐν τῇ νῦν γραφωμένη γραπτέον ἐπὶ μὲν πραγματικῆς ἀρνήσεως «ὄ οὔτε λέγων, οὔτε πράττων», ἐπὶ δὲ ὑποθετικῆς «ὄ μῆτε λέγων, μῆτε πράττων». Καὶ ῥαδίᾳ μὲν καθίσταται ἡ ὑπαγόρευσις κανόνων, οὓς λεληθότως παραβαίνουσιν ἐνίοτε αὐτοὶ δὴ οἱ

ὑπαγορεύοντες· ἀλλὰ, χωρὶς ἀμφιβολίας, ἡ ἐπίγνωσις καὶ ὁ ἔλεγχος τῶν ἰδίων καὶ τῶν ἀλλοτρίων σφαλμάτων, μετ' εἰλικρινοῦς γενόμενα προαιρέσεως, συμβάλλονται τὰ μέγιστα εἰς τὴν κατὰ μικρὸν διόρθωσιν τῶν προφανῶς ἡμαρτημένων συντάξεων. Τελευταῖον, κατὰ τὴν συνετὴν τοῦ Κοραῆ δόξαν, ἡ μόρφωσις τοῦ ἠθους εἶναι ὁ θεμέλιος λίθος τῆς μορφώσεως τῆς γλώσσης. «Ἐπιθυμεῖς νὰ διορθώτης τοὺς προφορικοὺς ἢ τοὺς γραπτοὺς λόγους τῆς ψυχῆς σου; ρίζωνε εἰς αὐτὴν πρῶϊμα τὸν ἀπὸ ὅλους ἐπαινούμενον καὶ εἰς πολλὰ ὀλίγους εὐρισκόμενον ὀρθὸν λόγον. Ἐπιθυμεῖς νὰ τὸν διδάξης νὰ λαλήῃ ὀρθά, μάθε τον πρῶτον νὰ συλλογίζεται ὀρθά».

Τὸ τρίτον ἀλφάβητον (τόμος πέμπτος) ἦτο συντεταγμένον καὶ ἐπιδιορθωμένον ὑπὸ τοῦ Κοραῆ μέχρι τοῦ Ο στοιχείου, ἀλλ' ἐτυπώθη τῷ 1835 μετὰ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ, ἐπιμελείαν Φ. Φουρναράκη, παρασκευάσαντος καὶ ἐκδόντος σχεδὸν συγχρόνως καὶ τὸ δεύτερον τοῦ πέμπτου τόμου τεῦχος, περιέχον τοὺς πίνκας τοῦ ὅλου ἔργου. Τὰ ἄτακτα εἶναι λεξικὸν μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδός του, διότι δὲν ἐρμηνεύει μόνον λέξεις ἀλλὰ γέμει παντοίων ἠθικῶν καὶ ἄλλων παραγγελμάτων, διδασκόντων ἕνα καὶ ψυχαγωγούντων τὸν ἀναγνώστην, ἐναρμονίως δὲ συναρμοζόντων τὸ σπουδαῖον πρὸς τὸ εὐτράπελον καὶ τὸ ὠφέλιμον πρὸς τὸ τερπνόν. «Τὸ σύνταγμα μου δὲν εἶναι κυρίως λεξικὸν (λέγει) ἀλλ' ἐτυμολογεῖ μέρος τι μικρὸν λέξεων. Καὶ ἐπειδὴ, γραμμένον εἰς κοινὴν γλῶσσαν, φυσικὰ μέλλει νὰ ἀναγνωσθῇ καὶ ἀπὸ ἀνθρώπους μὴ γνωρίζοντας παρὰ ταύτην μόνην τὴν γλῶσσαν, τίς ἔχει νὰ μὲ κατακρίνη ὅτι εἰς τὰ περὶ ὀρθότητος τῆς γλώσσης ἐπροσχόλλησα τὰ περὶ ὀρθότητος τοῦ λογικοῦ; Ἀχώριστα ἔν ἀπὸ τ' ἄλλο χρεωστεῖ νὰ προβάλλῃ τὰ δύο ταῦτα σήμερον εἰς τοὺς ὁμογενεῖς ὅστις ἐπιθυμεῖ τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ γένους του». Ὅλίγα ἐντεῦθεν τεμάχια θὰ καταδείξωσι σαφέστερον πρὸς τίνα ἔτεινεν ὁ Κοραῆς σκοπὸν. Ἐν τῇ λέξει «ἱστορία» γράφει. «Εὐφυέστερα νὰ ὀρισθῇ ἡ ἱστορία δὲν εἶναι δυνατόν, πλὴν ὡς τὴν ὥρισεν ἐσχάτως εἰς τὴν ἐν Παρισίοις σχολῇ τῶν κωφαλάλων ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐκ γενετῆς δυστυχῆσαντας μήτε ν' ἀκούωσι μήτε ν' ἀκούωνται. Ἐρωτηθεῖς, τί εἶναι ἡ ἱστορία; ἀπεκρίθη, φωνῆ νεκρῶν διδασκουσα τοὺς ζῶντας». Ἐπειτα, συναφῶς τῇ ἱστορίᾳ, παρατίθεται ἡ λέξις «Κοσμογυρισμένος» περὶ ἧς διαλαμβάνει ὁ Κοραῆς ἐν πέντε καὶ περιπλέον σελίσιν. Ἐν τῇ λέξει «εὐγενῆς» ἐρευνᾷ διὰ μακρῶν τὴν γένεσιν τῶν τίτλων καὶ στηλιτεύει πρὸ πάντων τοὺς ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαβίας.

Ἐν τῇ λέξει «εὐνοῦχος» διηγείται τὴν ἱστορίαν τῶν εὐνούχων, ἀπὸ τοῦ Πετεφρῆ μέχρι τοῦ Κισλαραγά παρὰ τοῖς Τούρκοις. Ἡ λέξις «κρασοπατέρας» προῆλθε, λέγει, «ἴσως ἀπὸ πατέρας ἡγουν μοναχοῦς ἢ μᾶλλον ψευδομοναχοῦς, ἐκδότους εἰς τὴν μέθην». Ἐν τῇ λέξει «μαλακία» ἀναφέρων τὸ ἐπιτίμιον — «ὁ δὲ μαλακίαν διαπραξάμενος τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐπιτιμᾶται, ξηροφαγία διαιτώμενος καὶ μετανοίας ἐκάστης ποιῶν ἑκατὸν» — προσεπάγεται. «Τεσσαράκοντα ἡμερῶν ξηροφαγία καὶ μετάνοιαι καθημέραν ἑκατὸν ἀρκοῦν νὰ ἀφανίσωσι τὰς δυνάμεις τοῦ δυστυχεστάτου νέου, ἂν δὲν ἔφθασεν αὐτὸς ἤδη νὰ τὰς ἐξαντλήσῃ· χρηστοτέρας ἐλπίδας θεραπείας ἔχει ὁ ἐξαγορεύων πνευματικὸς, ἂν παραστήσῃ εἰς τὸν μαλακὸν τὰ ἐλεεινὰ παρακολουθήματα τῆς ἀσελγείας του, ἂν τοῦ ἀποδείξῃ ἀπὸ τῆς θρησκείας τὰ παραγγέλματα, ὅτι τὸ ἀμάρτημά του εἶναι χειρότερον καὶ τῆς αὐτοχειρίας αὐτῆς». Ἐν τῇ λέξει «μετριότης» γράφει. «Τίτλος διδόμενος εἰς τοὺς Πατριάρχας αὐτοὺς ἀφ' ἑαυτῶν, οἷον «ἡ ἡμετέρα μετριότης», «πρὸς τὴν ἡμετέραν μετριότητα», τὸ φαινόμενον ταπεινοφρονητικὸς καὶ σύμφωνος πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ἐμολύνθη μὲ τὴν ἀντιφατικὴν ἀπαγόρευσιν νὰ μὴ τὸν μεταχειρίζεται ἄλλος πλὴν τοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ Ἀρχιερέως τῆς Θεσσαλονίκης. «Μητροπολίτην ἕτερον οὐκ οἶδαμεν γράφοντα ἡ μετριότης ἡμῶν, εἰ μὴ μόνον τῆς Θεσσαλονίκης ἐν τοῖς ὑπ' αὐτόν· ἐγένετο δὲ τοῦτο νεωστὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ βασιλέως τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὅτε καὶ οἱ πρῶτοι τῶν Θεσσαλονικέων ἐκκλησιαστικῶν ἔλαβον τοὺς σταυροὺς ἐν ταῖς σκιαδίαις αὐτῶν». Ἐπειδὴ εἰς τοὺς ἐμφυλίους ἐσχάτους πολέμους τῶν Γραικορωμαίων, ἡ Θεσσαλονίκη ἐπῆρε τὸ μέρος τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἔδειξε καὶ οὗτος τὴν αὐτὴν εὐγνωμοσύνην, χάρισας εἰς τὸν ἀρχιερέα τῆς τὴν μετριότητα, καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἱερωμένους ἀξιωματικούς του τὸν σταυρὸν εἰς τὰ σκιάδια, τὸν ὁποῖον φέρουν σήμερον οἱ ἀρχιμανδρίται μας εἰς τὸ στήθος. Ὡ Χριστέ, πόσον ἐστολίσαμεν τὴν θρησκείαν σου!» Ἐν τῇ λέξει «μόστρον» («τέρας») διατρανοῖ ὁ Κοραῆς τὰς φιλελευθέρους αὐτοῦ ῥοπὰς. «Ἐν μόνον τέρας εἶναι φρικτὸν, ἂν καὶ ἡ μακροχρόνιος δυο ἢ τριῶν χιλιάδων ἐτῶν διαμονὴ του ἔπαυσε πλέον νὰ μᾶς καταπλήσῃ, ἡ μυριοκέφαλος ὕδρα τῆς τυραννίας. Τέρας ἀσυγκρίτως φρικτότερον τοῦ γένους τῶν δαιμόνων· ἐπειδὴ «τοῦτο τὸ γένος ἐκπορεύεται ἐν προσευχῇ καὶ νηστεία», τὸ δὲ πολύγονον τῶν δεσποτῶν γένος οὔτε προσευχὰς οὔτε νηστείας φοβεῖται. Αἱ κατ' αὐτῶν διάφοροι κατὰ διαφόρους χρόνους πολλαὶ πολλῶν λαῶν ἐπαναστάσεις, βλάβασαι πλέον



τοὺς λαοὺς παρὰ τοὺς δεσπότας, ἔδειξαν ὅτι τοιαύτη θεραπεία εἶναι ὄχι μόνον ἀνόητος ἀλλὰ καὶ ἀσεβής, ὡς προξενούσα πολλὰς ματαίας αἰματοχυσίας. Μίαν μόνην θεραπείαν ἔχουν οἱ λαοὶ ἀπὸ τοῦ νῦν νὰ μεταχειρίζονται μακρὰν ἴσως ἀλλὰ δραστικωτέραν». Ὡς γνωστὸν, ὁ Κοραῆς, καίπερ ἐν συνειδήσει φιλόθρησκος ὢν, ἀποκηρύττει τὴν καθ' ὑπόκρισιν καὶ ἐπίδειξιν νηστείαν, ὡς βλαβερὰν εἰς τε τὸ σῶμα καὶ τὴν ὀρθῶς νοουμένην εὐσεβείαν. «Νηστεία καὶ Προσεύχη καὶ τὰ δύο ἅγια πράγματα, ὅταν γίνονται ὅπου, ὅτε καὶ ὅσον πρέπει· ὅστις ἐξεναντίας νηστεύῃ ἔξω τοῦ πρέποντος τόπου, καιροῦ ἢ μέτρου, νηστεύει ὡς οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, οἱ πολλὰ νηστεύοντες καὶ πολλὰ προσευχόμενοι. Πράσσει καλὰ, ὅστις φυλάσσει τὰς ὠρισμένας νηστείας τῆς ἐκκλησίας τοῦ· ἀλλὰ πράσσει ἀσυγκρίτως καλῆτερα, ὅστις φυλάσσει ἀκριβέστατα τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς πρώτης ἕως τὴν δεκάτην. Χωρὶς τὴν φυλακὴν ταύτην νηστεύει ὡς ἐνήστευον οἱ Ἰουδαῖοι, πρὸς τοὺς ὁποίους ἔλεγεν ὁ προφήτης Ἡσαΐας «οὐχὶ τοιαύτην νηστείαν ἐξελεξάμην, λέγει Κύριος· ἀλλὰ λύε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, διάλυε στραγγαλίαν βιαίων συναλλαγμάτων κτλ.». Ἐν τῇ λέξει «νόμικός», μετὰ τὰς διαφόρους ὀνομασίας καὶ ἐρμηνείας, προστίθησιν. «Ἱερὸν καὶ θεῖον ἐπάγγελμα τοῦ νομικοῦ τὸ ἐπάγγελμα, ἐὰν, ὅσα διδάσκει τοὺς συμπολίτας του νόμιμα, τὰ φυλάσσει πρῶτος αὐτός· ἀλλέως ὁμοιάζει ἐκείνους, πρὸς τοὺς ὁποίους ἔλεγεν ὁ Ἀπόστολος «ὁ οὖν διδάσκων ἕτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκεις; ὃς ἐν νόμῳ καυχᾶσαι, διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου, τὸν θεὸν ἀτιμάζεις». Οἱ τὸ ἴδιον συμφέρον θεραπεύοντες δαπάνη τοῦ δημοσίου καὶ παρ' ἀξίαν περιβαλλόμενοι δημόσια ὑπουργήματα, οὐχὶ εὐπροσύνως ἢ ἀ διεξέλθωσιν ὅσα γράφει ὁ Κοραῆς ἐν τῇ λέξει «νοσφισμός». «Εἰς τὰς εὐνομουμένους πολιτείας ὡς νοσφιστῆς καὶ κλέπτῆς δημοσίων πρέπει νὰ λογίζεται ὄχι μόνον ὅστις νοσφίζεται δημόσια χρήματα, ἀλλὰ καὶ ὅστις μὲ μηχανορραφίας ἀρπάζει πολιτικὸν ὑπουργημα, παραγκωνίζων τὸν ἀξιωτέρον του νὰ τὸ λάβῃ, ὅστις δωροδοκεῖ ἢ φθίρει μὲ οἷονδήποτε τρόπον ἄλλον τοὺς πολίτας εἰς τὰς ἀρχαιρεσίας διὰ νὰ ἐκλέξωσιν αὐτὸν καὶ τοὺς φίλους του. Ὅλα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα εἶναι δημόσια ἀδικήματα· καὶ ὁ χρηστὸς πολίτης χρεωστεῖ νὰ λογίζεται τὸ ὄνομα τοῦτο πολίτης, ὡς παρακαταθήκην δοθεῖσαν εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὸ δημόσιον νὰ τὴν φυλάσσει ἀνόσφιστον». Ὅπόσον δὲ περιπαθῶς ἐξαίρει ὁ τῆς πατρίδος ἀπωρχνισμένος Κοραῆς ἐν τῇ λέξει «ξενιτεία» τὰς βρασάνους τῶν ἐν τῇ ξένη γῆ τὸν βίον διαγόντων!

«Δυστυχῆς κατάστασις ἢ διαγωγὴ τοῦ ξενιτευομένου, ἐπειδὴ στερεῖται τὴν γλυκυτάτην ὄλῳ τῶν ἡδονῶν, νὰ κατοικῆ τὴν πατρίδα μὲ τοὺς συγγενεῖς. νὰ συνανατρέφεται μὲ ὁμογενεῖς ὁμογλώσσους καὶ φίλους παιδιόθεν ἄνθρώπους· «ὡς οὐδὲν γλύκιον ἦς πατρίδος· οὐδὲ τοκῆων» εἶπεν ὁ μέγας ποιητής· πρὸς τὸ ὁποῖον ἀποβλέπων ὁ Λουκιανὸς εἶπε «τοῦτο γοῦν αὐτοῖς μέγιστον ἐνδεῖν νομίζουσ· τὸ μὴ τὴν πατρίδα οἰκεῖν, ἀλλὰ ξενιτεύειν»· ὄνειδος γὰρ τὸ τῆς ξενιτείας».

Πολλαχοῦ μεταγράφων ὁ Κοραῆς χυδαίας καὶ ἀσέμνους λέξεις ἐρμηνεύει αὐτάς, πρὸς ἀγαθὸν ἐκάστοτε ἀφορῶν τέλος. Ἐν ταῖς λέξεσι «ξερνῶ» καὶ «ξεράσματα» παρατηρεῖ. «Ξεράσματα πληθυντικῶς καὶ μεταφορικῶς ὀνομάζομεν τοὺς ἀσυλλογιστοὺς λόγους, τὰς φλυαρίας. Εἰς ταύτην τὴν σημασίαν ἐλέχθη ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς περὶ τινος, ὅτι «οὐκ ἦν τῶν ἐμούντων ἀλλὰ τῶν ἀκριβούντων» ἤγουν δὲν ἦτον ἄνθρωπος νὰ λέγῃ ἢ νὰ γράφῃ ἐξεράσματα, ἀλλ' ἐσυλλογίζετο ἀκριβῶς πρὶν τὰ εἶπη ἢ γράψῃ. Τέσσαρά τινα χρεωστεῖ νὰ συλλογίζεταί, ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ φεύγῃ τὰ τοιαῦτα ξεράσματα· 1) τί λέγει, 2) πρὸς τίνα ἢ τίνας τὸ λέγει, 3) πῶς τὸ λέγει, 4) πότε τὸ λέγει». Καὶ ἐν τῇ λέξει «ξερομασῶ». «Μεταφορικῶς «ξερομασᾶ τὰ λόγια του» ὅστις τὰ στρέφει καὶ τὰ μεταστρέφει, μὴ θέλων ἢ μὴ δυνάμενος νὰ φανερώσῃ καθαρὰ τοὺς λογισμοὺς του. Οἱ δοῦλοι πάσχουν ὡς ἐπιτοπολὺ τὰ τοιαῦτα ξερομασήματα· «δούλου τόδ' εἶπας, μὴ λέγειν ἅ τις φρονεῖ». Καὶ τοῦτο συμβαίνει εἰς ὅσα ἔθνη ἐμποδίζεται ἢ ἐλευθερία. Ἐκεῖ κατὰ μικρὸν δουλόνονται αἱ ψυχαὶ τῶν πολιτῶν, τελευταῖον δὲ καὶ δολόνονται· διότι ὅστις ἐμποδίζεται νὰ γνωστοποιῆ τὰ ἀληθῆ του φρονήματα, πρῶτον σιωπᾶ, ἂν ἦναι τίμιος ἄνθρωπος· ἀλλ' ἐπειδὴ ἢ σιωπῆ δὲν τὸν ὠφελεῖ τίποτε, αὐτομολεῖ πρὸς τὴν ὑπόκρισιν, λέγων καὶ κηρύσσων ὅτι δὲν φρονεῖ. Ἀφοῦ ἢ τοιαύτη ὑπόκρισις φθειρῇ μέγα μέρος τοῦ ἔθνους, καταντᾶ νὰ μετονομάζεται καὶ Πολιτικὸν ἢ φθορὰ τῶν Πολιτῶν· οὐδ' εὕρισκεις πλέον ἐκεῖ πολίτην ἀξίον νὰ εἰπῆς περὶ αὐτοῦ «ἄνδρὸς τόδ' εἶπας, ἐκλαλεῖν ἅ τις φρονεῖ». Ὁ πτωχὸς καὶ ἀφιλοχρήματος Κοραῆς διδάσκει ἀλλαχοῦ (ἐν τῇ λ. «οἰκονόμος») τὴν τῶν χρημάτων φειδώ. «Ὁ ἐξοδεύων μὲ φρόνησιν, ὁ μὴ δαπανῶν πλείοτερα τῆς χρείας, ὁ προνοῶν τὰς μελλούσας ἐνδεχομένας περιστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας κινδυνεύει νὰ καταντήσῃ εἰς ἀπορίαν, ἢ καὶ νὰ χάσῃ τὴν ἰδίαν ἐλευθερίαν, ἂν δὲν ἐκυβερνήθῃ μὲ οἰκονομίαν, κατὰ τὸν εἰπόντα παλαιὸν «δαπανώμενος ἐφ' ἃ δεῖ, ὀλίγος ἔσῃ ἐφ' ἃ δεῖ» ἢ καὶ νὰ χάσῃ τὴν ἐλευθερίαν του,